

Af vettvangi bókasafna

Árni Sigurjónsson

Miklar framfarir hafa einkennt starf íslenskra bókasafna undanfarin tíu ár og hafa þær m.a. birst í því að fjölmörg söfn hafa flutt í betra húsnæði, jafnframt því sem þau hafa tekið upplýsingatækni í sína þjónustu í vaxandi mæli. Á sviði upplýsingatækninnar má benda á tvennt sem uppúr stendur. Annað er hið nýja bókasafnskerfi, Gegnir (gegnir.is), hitt er landsaðgangur að rafrænum tímaritum sem notendur þekkja undir heitinu hvar.is.

Tvenns konar verkefni á sviði upplýsingatækni

Þróunin á sviði upplýsingatækni bókasafna er hröð og nær bæði til skráa og safngagna.

Skrár bókasafna verða að vera tiltækar á veraldarvefnum, eigi þær að teljast boðlegar. Það eru þær orðnar að verulegu leyti með tilkomu Gegnis, og nær það kerfi nú til samtals 175 safna og safnútibúa en æskilegt væri að bæta svo sem 25 söfnum í hópinn áður en innleiðingunni telst lokið um mitt næsta ár.

Gögn bókasafna þurfa einnig að vera tiltæk á veraldarvefnum eftir því sem fært er, og er í því sambandi rætt um stafvæðingu (e. digitaliseringu) þeirra. Að þessu hefur Landsbókasafnið unnið á undanförunum árum, og mun hafa skannað um það bil 900.000 síður prentaðs efnis hingað til. Auk þessa tekur safnið afrit af hinum íslenska hluta veraldarvefjarins þrisvar á ári.

Erlend söfn nota nú róbota til að stafvæða gamlar bækur og vinna þeir allan sólarhringinn. Íslensk söfn eiga engin slík tæki. Nærtækast er að stafvæða fyrst allt það efni sem ekki nýtur lengur verndar af höfundalögum, en auk þess þarf stafvæðing að taka mið af eftirspurn.

Verkefni framundan

Ýmislegt má gera til að bæta starfsemi og samstarf bókasafna á Íslandi. Hér verður hugmyndum um það efni varpað fram til umhugsunar.

Sameiginleg skráning

Eftir að Nýi-Gegnir var tekinn í notkun hefur orðið ljósara að söfnin þurfa að stilla saman strengi sína hvað varðar skráningu. Brögð hafa verið að því að nýútgefnar, íslenskar bækur séu skráðar oft í kerfið sem veldur ringulreið. Til að leysa þetta gæti þurft að skipta verkum milli safna með formlegum hætti, hvað skráningu varðar, eða jafnvel setja skráningu í hendur sjálfstæðs fyrirtækis sem annaðist skráningarþjónustu. Skólasafnamiðstöð hefur gegnt slíku hlutverki í Reykjavík en vera má að svona starfsemi eigi frekar heima hjá Landskerfi bókasafna eða Landsbókasafninu. Skrá þarf allar íslenskar bækur í Gegni áður en þær koma út, og mætti hugsa sér að þetta væri gert í samvinnu við útgefendur og þá kannski þannig að dreifingarmiðstöð sæi bæði um að skrá bækur og senda þær til bókasafna, eins og tíðkast víða.

Efla þarf millisafnalán

Þegar notendur finna bók í Gegni komast þeir stundum að því að hún er ekki til í heimasafni þeirra en er til á safni í næsta bæjarfélagi. Með auknu samstarfi bókasafna á að vera hægt að efla millisafnalán til muna. Í stað þess að bókavörðurinn svari „Nei, eins og þú sérð í Gegni þá er þessi bók ekki til hér á safninu“ á hann alltaf að geta svarað: „Já, ég skal láta senda þér hana.“ Þannig mætti bæta til muna nýtinguna á hinum takmarkaða bókakosti þjóðarinnar. En ein helsta forsenda svona þjónustu er að sátt náist um skiptingu sendingarkostnaðar.

Sameiginleg lánþegaréttindi

Með Gegni var tekið í notkun eitt lánþegakort fyrir mest allt landið, því nú gildir kennitala notandans sem lánþeganúmer, sama hvaða Gegnissafn á í hlut. Lánþegaréttindi eru svo annar handleggur. Nýlega hafa nokkur almenningsbókasöfn í nágrenni Reykjavíkur sameinast um sameiginleg lánþegaréttindi, sem þýðir að sá sem hefur keypt sér lánsrétt í einu safnanna má þar með líka fá bækur lánaðar í hinum. Þetta vekur þá spurningu hvort ekki væri best að hafa þetta samstarf miklu víðtækara og helst láta það ná yfir allt landið.

Landsaðgangur að rafrænum gögnum

Hyggja þarf að rekstri landsaðgangs að rafrænum gögnum (hvar.is). Tryggja þarf fjárhagsgrundvöllinn með einhverjum hætti og koma rekstrinum í fastar skorður. Sívaxandi fjöldi námsmanna lætur eins og pappírshemildir séu ekki til og nýtir sér eingöngu rafræn gögn við ritgerðasmíðar. Aðgangur þeirra og annarra landsmanna að vönduðum gagnakosti á netinu er lykilatriði fyrir menntakerfi okkar og rannsóknasamfélag.

Víðtæk stafvæðing

Á komandi árum mun æ meira efni úr fórum safna og skyldra aðila verða tiltækt á veraldarvefnum. Á þetta ekki aðeins við um ritmál, heldur til að mynda ljósmyndir af listaverkum, nótur, hljóðupptökur bæði af tónlist og töluðu máli, svo og sjónvarpsefni og kvikmyndir. Mikilvægt er að þeir sem veita svona efni út á vefinn nýti sér staðlaðar aðferðir við skráningu þeirra svo einhver vegur sé að finna það.

Þau áhugaverðu verkefni sem framundan eru á vettvangi bókasafna útheimta að bæði forystumenn og eigendur þeirra taki höndum saman. Netvædd bókasöfn verða æ mikilvægari sem þekkingarveitur. Hvort sem horft er til varðveisluhlutverks safnanna sem snýr að fortíðinni eða til rannsóknahlutverksins sem snýr að framtíðinni, þá eru upplýsingatæknin og veraldarvefurinn þar í aðalhlutverki — ásamt metnaðarfullum starfsmönnum.

(Morgunblaðið 5. sept. 2005).